

1. S tem ne bi se delalo vojaškega stanu prijetnega.

2. Kaj pa bi pomagalo vse to za dosego rednega šolskega obiska, ker bi starši takoj, ko bi znal otrok za silo pisati, čitati itd., ne pošiljali več redno v šolo, češ moj zna dovolj. Zda mu ne bo treba več gruditi 4 leta komisa.

3. Kdo pa more reči, da bo ravno moj vojak, ko je tako šibak.

4. Moj je hrom.

5. Jaz imam samo hčerke itd.

In vendar ni tako. Nekoliko opravičbe svoji trditvi!

1. Res ne bi se delalo s tem vojaškega stanu prijetnega; pomisliti pa gre, koliko odstotkov bi vendar bilo analfabetov, ki bi morali služiti kar 4 leta, če bi se res uveljavil gori navedeni zakon? Prav gotovo da bi se v 10 letih analfabetizem, bodisi iz strahu pred nadaljnjim službovanjem pri vojakihi, ali pa pod pritiskom že obstoječih šol. zakonov, skoro iztrebil.

2. Utegnilo bi se prigraditi to. Toda ako bi bil omenjeni zakon pravilno, temeljito proučen in premišljen, bi gotovo obsegal vsebino, da ne zadostuje fantu, da zna samo to in to, temveč mora znati natančno še to in to.

Ta zakon pa bi imel še to dobro stran, da bi se fantje tudi po izstopu iz ljudske šole nadalje izpopolnjevali v izobrazbi. Torej izobrazbena družba bi vršila šele tedaj v polni meri svojo vzvišeno nalogo.

3. Tega bi menda nihče smelo ne trdit, zakaj mnogo je dečkov telesno jako slabo razvitih, o katerih je sodba, da ne bo nič iz njih. Do 21. leta pa se popolnoma telesno razvijo v prave hruste.

4. Takih je razmeroma jako malo. Ker pa zglede vlečejo, bi sigurno tudi taki ne zaostajali v učenju.

5. To bi bilo edino pereče vprašanje. Vendar bi se moglo tudi tu dobiti kak izhod bodisi z ostrejšim izvajanjem šol. paragrafov, ali s čim drugim. To in mogoče še kaj drugega, prepuščam v razmotrivanje drugim. Mogoče pa se zgledam še sam o tem.

Goriški.

Tožne razmere.

(Iz Istre.)

V 4. letošnji številki »Tovariša« je pregled, koliko plače dobi učitelj v posameznih deželah, zastopanih v državnem zboru na Dunaju, za svoje 40letno službovanje. Pod št. 10. je izkazano za Istro 96.700 K. To število ne odgovarja vsaj normalni resnici, ker v normalnih razmerah dobi istrski učitelj po zakonu z dne 5. junija 1908, št. 32, sledeče dohodke:

1. 2 leti pred usposobljenjem po 960 K	1.920 K
2. 10 let po usposobljenju po 1200 K in 5 let po 180 K	12.900 »
3. Drugih 10 let po 1440 K in 5 let po 360 K in 5 let po 540 K	18.900 »
4. Tretjih 10 let po 1680 K in 5 let po 570 K in 5 let po 900 K	24.900 »
5. 5 let po 1920 K in po 1080 K	15.000 »

Torej skupaj v 37 letih . . . 73.620 K

Normalno gre po 37 letih službe v pokoj; zakaj gotovo je že duševno in telesno toliko izmožgan, da mu ni mogoče dalje služiti. Vendar če bi služil še pomanjkujoča tri leta, bi dobil za to 9000 K in njegova plača za 40letno službovanje bi znesla 82620 K, za 14080 K manj, kakor je rečeno v prej navedenem izkazu. Upoštevaje 37letno službovanje istrskega učite-

lja znesla njegova plača počezno na leto 1989:72 K, a če bi služboval 40 let, bi bila 2065:5 K. To so normalni dohodki istrskega učitelja, a učiteljica ima le 80 odstotkov od tega.

Kot resnicoljubi moramo povedati, da lahko postane istrski učitelj v letih svojega službovanja tudi voditelj šole, kar se pa učiteljici skoraj nikdar ne posreči. Za vodstvo dobi od eno- ali dvorazredne šole 180 K na leto, od tri- ali štirirazredne šole 300 K na leto, od pet- ali večrazredne šole 420 K na leto.

V zakonu ni določeno, da bi moral postati voditelj in zato je lahko mogoče, da ga celo njegovo službovanje ne zadene ta sreča. Enako je lahko zaradi krajevnega sistema takoj prvo leto po usposobljenju že v II. ali celo tudi v I. plačilnem razredu. Tako srečni so pa le benjamini nekaterih oseb, ker pri imenovanju se ne gleda ni na kvalifikacijo, ni na službeno dobo. Videli smo, da se je godilo tako med italijanskim učiteljstvom, ko je bil imenovan na nadučiteljsko mesto I. plač. razreda najmlajši prosilec samo zato, ker je deželni poslanec. Med Slovenci se je pa zgodilo, da so vsolali otroke iz drugega šolskega okoliša v drugo šolo samo zato, da je tamošnji nadučitelj prišel v I. plač. razred, medtem ko drugod nočejo primer- no razširiti šol.

Upoštevajmo sedaj še istrsko draginjo, upoštevajmo istrske poti in upoštevajmo še, ako hoče istrski slovenski učitelj dati svoje otroke v srednjo šolo, poslati jih mora iz dežele, ker v Istri ni slovenske srednje šole, pa nam je lahko razvidno, s kako mizerijo mora živeti slovenski učitelj v Istri. Ne mislite, tovariši, da se zaradi tega zahteva kaj manj od njega. Zahteva se še več kot od tovarišev po drugih deželah. V prvi vrsti mora skoraj vedno poučevati več kot predpisano število otrok, a v drugi, ako hoče izhajati brez posebnih ovir, mora znati italijanščino, ker še celo svojo plačilno polo ima spisano v tem blaženem jeziku.

Istra dobi iz davka na žganje in drugih po novem zakonu uvedenih davkih 875.000 K. S tem bi lahko uredila učiteljstvu plače po zahtevah vsega avstrijskega učiteljstva, a bati se je, da bomo ostali praznih rok. Porabili bodo tisočake za druge namene, ker učiteljstvo prepohlevno molči. Oni učitelji, ki so se borili 1907 in 1908 za regulacijo učiteljskih plač, so se s tem zamerili nekaterim oblastnikom. Tovariši so jim dali tolažbo in pomoč z besedami: »Kakor si kdo postelje, tako leži.« To je povod, da so skoraj vsi zapustili vodstvo naše učiteljske organizacije, a ti, ki jo sedaj vodijo, nimajo časa, ker trudijo se, kako bi rešili župana in deželnega poslanca, ki je — kakor je že znano javnosti — porabil precej občinskega denarja v svoje privatne namene. To daje povod, da je učiteljstvo izgubilo zaupanje v svojo organizacijo, zaradi česar tava nekako malomarno in zato ni pravih nastopov in ni pravega potezanja za izboljšanje učiteljskih razmer.

Istrski deželni zbor je razpuščen. Šele spomladi bodo volitve in po volitvah bo v kratkem zasedanje. Slovensko učiteljsko društvo je napravilo pod prejšnjim vodstvom načrte zakonov za izboljšanje učiteljskih razmer, a ti so gotovo še med društvenimi spisi, ker sedanje vodstvo ve, da to ni vseh nekaterim oblastnikom in ono se jim noče zameriti.

Ob volitvah bo mnogo kandidatov in učiteljstvo bo moralo paziti, za koga bo

delovalo, a pri sedanjih razdvojenosti in nezaupnosti ni upati, da bi se zedinilo za ene in iste. To bo bojda tudi povod, da bo težko kateri slovenski ljudskošolski učitelj izvoljen deželnim poslancem in če bo, bo težko tak, ki bi znal in se hotel potozati za učiteljske koristi. Godilo se nam bo tako, kot se godi kranjskemu učiteljstvu s poslanci Slomškariji. Na druge poslance se tudi ne moremo zanašati; zakaj tudi v Istri so kandidati polni obljub, dokler niso izvoljeni, a ko imajo mandat v roki, jim tako ugaja, da pozabijo na prejšnje obljube.

AL. HREŠČAK:

V bistrenje pojmov.

II.

Poglejmo sedaj »našega« programa drugi, specialni del!

»Kot tvorec del države reklamujemo od nje pravic, ki so nam skopo odmerjene.«

Ta del »našega« programa je tako nebulozen, da je nemogoče videti njegovo tendenco. Kdo je pravzaprav »tvorec del države«? Spodaj je sicer jasno povedano, da je to naš — torej učiteljski program; potemtako smo mi tisti »tvorec del«. Ves tekst tega odstavka pa je tak, da ni misliti pri tem na učiteljstvo, ampak na ves slovenski narod, ker kaj naj počnemo drugače s »tvorec delom« ali pa celo z »reklamiranjem pravic, ki so nam skopo odmerjene«.

Kaj hoče »naš« program s to točko, mi je zagonetka. Cesar se pa dobro zavedam, je to-le: Slovenci smo kot brez-zgodovinska narodnost izročeni v tostranski polovici nemški nadvladi, ki nas drži v družbi s poljsko zlahto v politični odvisnosti. Zgodilo se je to po nesrečni vojni s Prusko 1866. Vlada se ni mogla več ustavljati. Izročila je Ogrsko madjarski aristokraciji, Avstrijo pa nemški liberalni buržoaziji. Vladajoči razredi zgodovinskih narodov (Nemcev, Poljakov in Madjarov) so si plen razdelili. S kurilanim volilnim sistemom so zavladali svoje soplemenjake in brez-zgodovinske narodnosti; v Avstriji: Čehi, Slovenci in Rusine, na Ogrskem: Slovake, Rumune, Rusine in Srbe. Danes, ko je narodna zavest v teh zatiranih ljudstvih visoko vsplamtela, se drže v Avstriji nemške in poljske meščanske stranke krčevito svoje tradicionalne hegemonije.

To oviranje narodov v njihovem kulturnem in ekonomskem razvoju je nemoralno in nekulturno početje.

Kot tako obsoja to početje tudi neka nemška in poljska stranka. Stranka je to, katere naloga je, boriti se proti vsem privilegijem.

Vem pa tudi, da je nemško učiteljstvo, ki se ravno tako rado imenuje pionirje kulture, kakor učiteljstvo vseh dežel, v veliki večini najzagrizenejši sovražnik te nemške stranke. Zakaj? Preslepljeno in našantano po narodnem šovinizmu in kapitalističnih časopisih vidi v pravičnem naziranju te stranke narodno izdajstvo. Kaj pa naše politične stranke? Te reklamirajo od države pravic, ki so nam skopo odmerjene. Če pa ima država »slučajno« za take reklamacije gluha ušesa? Nič za to! Naši poslanci ji vkljub temu votirajo zaupanje, apotirajo vsa sredstva, s katerimi se lahko vzdrže vladajoči narodi v svoji hegemoniji.

In slovensko učiteljstvo? Je agitiralo in agitira še vedno za take stranke.

To tedaj vem. Kaj pomenijo pa reklamacije naših pravic v »našem« programu, pa ne vem.

V nadaljnjem svojem programu našteva tov. R. one slučaje, kjer se nam je potegovati za jezikovne pravice, za ustanavljanje raznih šol, po nastavljanju Slovencev v razne deželne in državne službe; končno hoče še narodno avtonomijo in ožji stik z vsemi slovanskimi plemen.

Kaj naj rečem na vse to? To, da v tem grmu tiči pravzaprav Rakovskičkov »narodni« zajec. Spoznavam pa to 1. zaradi dejstva, da trdi sam, da je potegovanje za jezikovne pravice, pristanje na narodni program; 2. zaradi dejstva, da govori v tem delu »programa« le o »narodnem« programu in vprašanju in ne tudi o gospodarskem, kakor dela to v zgornjem delu, in 3. zaradi dejstva, da je ta del svojega programa najboljše specializiral v tem, ko se je omejil v prvem kot bolj uvodnem delu le na splošne fraze.

Torej zdaj vem: boj za jezikovne pravice, za šole in slovenske uradnike in uslužbence — to je vsebina »našega« narodnega programa. Če sploh kdaj, prepričan sem zdaj o nujni potrebi tozadevne akademične razprave.

Dobro poznam slovenski dnevnik, ki hoče »rešiti« slovenski narod na sličeren način kot »naš« program. Zdi se mi celo, da je »naš« program hodil k njemu v šolo.

Da, da! To je šola političnega dnevnika. Nikjer natančno opredeljenih pojmov, nikake logike, brez vsakega globlje- ga pojmovanja problema, o katerem bi nas hotel informirati. Če bi se »naš« program le nekoliko bavil znanstveno s tem problemom, bi nikdar ne imel poguma, pokazati se na pozorišče v takem kostumu. Vedel bi, da ne predstavljajo jezikovni boji nič drugega nego socialne boje; le v višji potenci, kakor pravi Gumplowicz. »K socialnim nasprotjem enotne narodne države se pridružijo v narodno mešanih državah še nasprotja različnih narodnosti. Ta nasprotja se pojavljajo najočividnejše v različnih jezikih; zato dobi socialni boj med narodnostmi obliko boja za jezik, oziroma za enokaprvnost jezika. Toda ta oblika ni bistvo boja. Bistvo tega boja je ravno isto kot ono vseh socialnih bojev, namreč: boj za vladno. Jezik je le preteza, »ideja«, da se tendenca olepsa.« »Delovati za narod« bi pomenilo potemtakem usposobiti ga za uspešen socialni boj. Socialni boj se bije na več frontah: na gospodarski kulturni in politični.

Kdor mi torej kliče: »Deluj za narod!« me pošilja v gospodarski, kulturni in politični boj. Za boj je pa treba strategije, če hočem, da bo moj boj smotern — bojne metode potrebujem. Vsaka metoda je izraz neke ideologije, ki vsebuje v svoji celoti vse maksime moje življen-ske bojne metode.

Take ideologije so danes: krščanstvo, socializem in svobodnemiselstvo. Zadnja seveda ni nikakor tako obširna kakor prvi dve.

Da posežem še enkrat nazaj: kdor mi velevala »biti naroden«, mi mora opredeliti »narod« kot sociološki pojem, pokazati mi naroden problem kot heterogenitetno problemov ter me uvesti v eno ali drugo ideologijo, ki naj mi služi kot suprema lex pri reševanju narodnih problemov.

Kaj je storil tov. R. v svojem programu? Pokazal je na del enega samega problema, namreč na del kulturnega proble-

192 m dolg železniški most, poleg katerega je tudi pot za pešce. Raz ta most je skočilo sredi meseca junija 1913. leta 18letno dekle v valove. Močna voda ga je odnesla čez slap v besno reko. V bližini se nahajajoč ribič je to videl ter se blizal v čolnu. Po trudapolnem boju z valovi se mu je posrečilo rešiti deklico. To je bilo prvič, da so tukaj rešili še živga človeka.

Na obrežju stojita grada Wört in Laufen.

Čaroben je pogled, ko se ponoči dvigujejo iz bližnjih tvornic plameni, zraven pa sije blede mesec na srebrne pene in temne skale.

V poletnih večerih je slap večkrat elektro-bengalično razsvetljen, kar daje še veliko večji užitek.

Ogledali smo si slap od vseh strani. Radi ali neradi smo morali zapustiti prelepi kraj, da potolažimo nenasitni želodec in se pripravimo za daljno pot. Ob eni uri 37 minut nas je vlak odnesel v

Bazilejo (Basel),

kamor smo dospeli ob štirih popoldne. Po načrtu smo si ogledali mesto, ki šteje približno 135.000 prebivalcev. Razprostira se na obeh bregovih Rena, čez katerega drže trije navadni in eden železniški most. Spodnji ima na sredi kapelico v znamenje, da so na tem prostoru nekdanj obsojenec, posebno čarovnice kaznovali s tem, da so jih metali v Ren. K zadnjemu velike-

mu mestu so rabili granit od Sv. Gott-harda.

Mesto je jako bogato, zato ima tudi skoraj same palače. Takoj ob Renu je zgodovinska stolna cerkev, kjer je bil l. 1431. velik cerkveni zbor, ki je hotel združiti Husovce s katoliško cerkvijo. V njej je tudi grob cesarice Ane, soproge Rudolfa I. Kaj lepa je tudi mestna hiša, zunaj krasno slikana in zaradi rdeče barve že od daleč vidna. Omenjam še glavno pošto, historični muzej, trdnjavska vrata »Spalenter« in cerkev sv. Elizabete, ki jo je dal zidati bogat meščan na lastne stroške. Pri monumentalnem kolodvoru je spomenik Straßburga, ki je daroval 25 milijonov frankov mestu, dalje cerkev sv. Pavla, ki je čisto porašena z zelenjem. Ogledali smo si tudi zanimiv zoologični vrt. V tem mestu sem imela tudi prvič priložnost opazovati šolsko mladino med prostim časom. Igrala se je kar na ulici in razgrajala, da je bilo kaj. Tretjega oktobra ob dveh popoldne smo zapustili Ren in se peljali čez Birso po železniškem mostu, ki se je bil 14. junija 1891 podrl. Pri tej nezgodi se je ponesrečilo 70 ljudi. Skozi soteske, predore in mimo slapov nas je nesel vlak v Biel ob 14 km dolgem jezeru katerega bregovi so posejani z goricami. Tukaj ob znožju Jure se začne jezikovna meja. Sredi Bielskega jezera je Petrov otok (Petrinsel), kamor je pribežal iz Geneve pregnani Rousseau.

Ob šestih uri smo že zagledali 39 km

dolgo in 10 km široko Neuenburško jezero. Izstopivši, smo šli peš v prijazni

Neuenburg (Neuchatel).

ki šteje 23.000 prebivalcev in je bil nekdanj sedež pruskega guvernerja. Jezik je francoski, čeravno je bilo mesto od l. 1701. do 1857. pod Nemčijo. Zanimiv je stari grad s cerkvijo iz 12. stoletja in spomenik grofa Neuenburškega; dalje vodnjak, »le grand fontaine«, republikanski spomenik, muzej umetnosti in katoliška katedrala, moderna stavba z mnogimi minareti temnordeče barve. Znamenit je tudi angleški vrt z lepimi nasadi, vodopadi in vodometi. Ob pomolu in obrežju je polno galebov.

In tukaj obrodile so trte vince nam sladko.

Jako dobro je namreč tukajšnje vino in po zmerni ceni. Drugi dan smo napravili z železnico izlet v

La Chaux de fonds,

kjer je sedež industrije švicarskih ur. Zapustili smo zjutraj Neuenburg ob lepem vremenu. Po celourni vožnji skozi gozde in predore smo pozdravili novi kraj. Toda kako smo se začudili, ko zagledamo vse v snegu. Ni čuda, zakaj mesto leži 1000 m visoko ob vznožju francoskih gor. Pisali smo nekemu znancu, da pridemo semkaj in ob lepem vremenu naj nas počaka na kolodvoru. Dobri znanec si je bil premislil in ni hotel zapustiti ob takem vetru in snegu svoje hiše na bregu.

Mesto šteje 40.000 prebivalcev, ki so, kakor po vsej Švici, tudi tukaj kaj različnih verskih sekt, kar nam pričajo cerkve: rimsko-katoliška, protestantovska, cerkev metodistov, francoski nacionalni tempelj, tempelj neodvisnikov, kakor tudi judovski. La Chaux de fonds stoji komaj 400 let. Leta 1550. je bilo 17 hiš in 175 duš; sedaj ima 3000 hiš, med katerimi so nekatere prave palače. Tu imajo tudi krematorij za sežiganje mrličev. Lep je vodnjak »le grand fontaine«, republikanski spomenik, kolodvor, glavna pošta in še mnogo drugih stavb. Poleti je tu mnogo tujcev zaradi gorskega zraka in pozimi zaradi športa.

Kakor sem omenila, je to mesto sedež urarske industrije. Da imamo nekoliko pojma o tem, omenjam, da so l. 1910. prodali v vsej Švici 9½ miliona ur za 147 milijonov frankov in od te svote pride 70% samo na mesto Chaux de fonds. Ker je bilo tukaj neprijetno in neugodno vreme, smo jo po obedu kar odkurili proti Neuenburgu. Petega oktobra smo se še bolj oddaljili od naše domovine. Vožnja ob genevskem jezeru je bila prekrasna; na desni Jura, na levi Bernske planine in pred nami sivi Montblanc. Pri tem občudovanju nam je čas bliskoma minil. Od Lausanne gre železnica tik jezera, ki je 95 km dolgo in popolnoma višnjeve barve, medtem ko so druga švicarska jezera višnjevo-zelena.

(Dalje.)